

2018. gada vasaras sākumā, 4.–9. jūnijā, Parīzē Francijā norisinājās UISPP organizācijas rīkotais XVIII pasaules aizvēstures un pirmvēstures jautājumiem veltītais kongress, kurā aktīvi piedalījās arī Austrumbaltijas arheologi.

UISPP (*International Union of Prehistoric and Protohistoric Sciences*) dibināta Bernē tālajā 1931. gadā. Organizācija apvieno zinātniekus, kas nodarbojas ar vēstures studijām visdažādākajos tās aspektos – arheologus, ģeologus, paleontologus, zoologus, botāniķus, vides pētniekus un daudzus citus. Organizācijas izpētes uzmanības lokā ir jautājumi par seno cilvēku sabiedrību, tās adaptācijas iespējām apkārtējā vidē un attīstības dinamiku. Zinātniekiem arvien vairāk specializējoties atsevišķu jautājumu izpētē, aktuāla kļūst nepieciešamība savstarpēji komunicēt un apvienot dažādo pētījumu rezultātus.

Šī iemesla dēļ UISPP reizi 3–5 gados rīko vispasaules kongresus. XVIII kongress norisinājās Parīzē, t.s. Latīņu kvartālā, Sorbonnas Universitātē, iestādē ar garu un bagātīgu vēsturi, kas aizsākusies jau 13. gadsimtā. UISPP šī brīža prezidents profesors Fransuā Džindžjans (*F. Djindjian*) arī ir no Sorbonnas.

Šajā kongresā piedalījās ap 1560 dalībnieku, norisinājās 119 sesijas, tika nolasīts ap 1800 referātu un demonstrēti stenda referāti, pārstāvot zinātniekus no visiem kontinentiem – Eiropas, Āzijas, Austrālijas, Āfrikas, Ziemeļ- un Dienvidamerikas, arī Okeānijas. Tematika, protams, bija visdažādākā – sākot no arheoloģijas teorijas, tās metodēm, datubāzēm, dažādām palīgdisciplīnām līdz izrakumu metodikai un preventīvajai arheoloģijai. Tika aplūkotas senās tehnoloģijas, kaula, raga, akmens un krama industrijas, apbedīšanas tradīcijas, bioloģiskā antropoloģija un ģenētikas problēmas. Hronoloģiski kongresā apskatītās tēmas ietvēra visus aizvēstures laikmetus – no augšējā paleolīta līdz dzelzs laikmeta beigām. Tomēr pastiprināta uzmanība tika veltīta klimata un apkārtējās vides jautājumiem, īpaši seno sabiedrību adaptācijai dabā un izdzīvošanas iespējām mainīgajos klimatiskajos apstākļos. Kopumā apspriežamie jautājumi bija izkārtoti tematiski, aptverot trīsdesmit deviņas sesijas.

Kongresā visplašāk pārstāvētais pētniecības periods bija akmens laikmets – paleolīts, mezolīts un neolīts, ar šiem posmiem veltīto jautājumu atspoguļojumu – klimata, apkārtējās ainavas, zvejnieku, mednieku un barības augu savācēju dzīvesveida izpēti, kā arī pāreju no tradicionālā

mednieku–vācēju dzīvesveida uz ražojošo ekonomiku. Netrūka arī akmens laikmeta mākslai, apbedīšanas tradīcijām un to simbolikai veltītu ziņojumu.

Visu šo plašo pētījumu loku, protams, bija grūti aptvert, tādēļ mūsu arheologu grupa vairāk koncentrējās uz Ziemeļeiropas akmens laikmeta tematiku, kas ietvēra pētījumus par Eiropas ziemeļu daļas dabas ainavām, jūras piekrastes teritorijām un to apguvi, par mednieku–zvejnieku iztikas stratēģiju piekrastes rajonos un iekšzemē, par seno cilvēku attiecībām ar dzīvnieku valsti, par akmens laikmeta sabiedrības sociālajām problēmām un citiem jautājumiem.

Interesanta bija **XVIII-1 sesija “Ziemeļbrieži vai zivis? Glaciālā perioda nobeiguma izdzīvošanas stratēģija jaunāko pētījumu gaismā”**. Sesiju organizēja Jaceks Kabacinskis (*Kabacinski*, Polija) un Tomass Terbergers (*Terberger*, Vācija). Sesijas ietvaros diskutēja par vēlā glaciālā perioda nobeiguma posmu Ziemeļeiropas lielajā līdzenumā: pazīstamajā Ārensburgas ielejā (M. J. Vēbere un citi), Dānijas, Ziemeļvācijas un Polijas līdzenumos (B. V. Eriksena, U. Šmelke, I. Sobkovjaka-Tabaka), Nīderlandes teritorijā (E. Rensinks), arī Austrumeiropas ziemeļos, līdz pašiem Urālu kalniem (M. Žiļins). Tika uzsvērts, ka pamatīgāk pētītie dabas apstākļi, kā arī apkārtējā dzīvnieku valsts ļauj domāt par plašākām izdzīvošanas iespējām, balstoties ne tikai uz ziemeļbriežu medībām, bet izmantojot arī citus pieejamos resursus, kā, piemēram, zivis un citus ūdens iemītņiekus. No etnoarheoloģijas puses šo domu balstīja pētījumi evenku dzīves pieredzē Piebaikālā un Amūras baseinā, kur vēl šodien dzīvnieku un zivju proteīni plaši tiek izmantoti saimniecībā (A. Anrī (*Henry*) un citi). Tika nolasīti arī ziņojumi par atsevišķiem akmens laikmetam svarīgiem dzīvniekiem, piemēram, bebru (P. Vangs Petersens, Dānija). Atgādinot pētniecībā dominējošo uzskatu par Ziemeļeiropas vēlo paleolītu kā ziemeļbriežu laiku, tika uzsvērts, ka jāpievēršas arī citu iztikas avotu pētniecībai, īpaši zivju resursiem, kā to cerīgi liecina jaunākās seno cilvēku kaulu izotopiskās analīzes (T. Terbergers, J. Kabacinskis).

Intensīvas diskusijas un interesi izraisīja arī referāti **XIX-2 sesijā “Mednieku–vācēju konfrontācija ar zemkopju sabiedrību ekspansiju”**, kuras organizatori bija Ofers Bar-Josefs (*Bar-Yosef*) no ASV un Pablo Ariass (*Arias*) no Spānijas. Sesija bija veltīta mednieku–vācēju un zemkopju sabiedrību attiecību un mijiedarbību skaidrošanai neolītizācijas procesa laikā. Lielākajā daļā referātu tika aplūkots Vidusjūras reģions, īpaši izceļot Ibērijas pussalu un neolītizācijas procesus tajā.

Tomēr, lai arī šie referāti bija salīdzinoši reģionāli, tos caurvija ideja, ka mednieki–vācēji, pat ja zemkopju sabiedrības dzīvoja tiem līdzās, nemaz tik aktīvi necentās mainīt savu dzīvesveidu un netiecās pēc domesticētiem mājlopiem (M. Diniza un citi). Šādu pašu tendenci pētnieki (N. Kotova un citi), analizējot arheoloģisko materiālu, konstatējuši arī mūsdienu Ukrainas teritorijā, kur iespējams pat salīdzinoši precīzi noteikt robežas starp šīm dažādajām sabiedrībām. Tomēr visasākās diskusijas izvērtās pēc Oles Grena (*Grøn*) referāta, kurā viņš centās pierādīt, ka cilvēki ar augu domestikāciju, kuru uzskata par vienu no neolīta galvenajām iezīmēm, ir nodarbojušies jau kopš paleolīta. Kā vienu no spilgtākajiem piemēriem savam apgalvojumam O. Grens izmantoja atklājumus Skandināvijā, kas rāda, ka jau mezolītā mednieku–vācēju sabiedrība ar uguns palīdzību uzlabojusi augsnes kvalitāti, lai iegūtu lielākas riekstu ražas. Turklāt riekstu čaulu atradumu daudzums dažādās apmetnēs liecina, ka rieksti bijuši viena no galvenajām pārtikas grupām. Šo procesu O. Grens pielīdzināja pirmatnējai zemkopībai, tādējādi norādot, ka nepieciešama jauna terminoloģija, lai šādu zemes apstrādi nošķirtu no pirmatnējās lauksaimniecības neolītā.

XIX-3 sesijas “Īpašas apmetnes vai īpaši saglabāšanās apstākļi? Starpdisciplināra pieeja Eiropas agrā mezolīta mitrāju funkciju izpētē” organizatori bija Kolā Gerē (*Guéret*, Francija), Aleksandrs Desēns (*Deseine*, Francija) un Haralds Libke (*Luebke*, Vācija). Sesijā runāja par svarīgām, bet pētnieciskā ziņā ļoti sarežģītām akmens laikmeta apmetnēm – agrā holocēna purvāju apmetnēm Ziemeļeiropā. Tās ir ļoti nozīmīgas agrā mezolīta dzīvesvietas, bet grūti izpētāmas pieejamības ziņā, slāņu neviendabīgās uzkrāšanās dēļ un hronoloģijas noteikšanā. Taču tajās lieliski saglabāties organiskais materiāls (kauls, augi), kā arī izcili koka priekšmetu paraugi. Tuvāk tika aplūkotas tādas purva apmetnes kā Motala Dienvidzvidrijā (L. Larsons), Duvenzē apmetne Ziemeļvācijā (H. Libke), Austrumdānijas purva apmetnes (K. Pedersens), arī atradumiem bagātā Zamostjes 2 apmetne Krievijā – Volgas augšteces rajonā (O. Lozovska) un citas senās dzīvesvietas.

Vēl jāpiemin **XX-2 sesija “Piekrastes resursi un atkritumu kaudzes ar gliemju paliekām”**, ko organizēja Džefs Beilijs (*Bailey*), Karena Hārdija (*Hardy*) un Metjū Meredits-Viljamss (*Meredith-Williams*). Sesijā tika runāts par t.s. atkritumu kaudžu apmetnēm ar gliemju vāciņu piejaukumu (*shell mounds, shell middens*), kuras tūkstošiem atrastas gar pasaules okeānu un jūru krastiem, sniedzot ziņas par šī veida pieminekļu veidošanās apstākļiem, izmantojot jūras resursus. Referātos tika

analizēta gliemju sugu daudzveidība, uzkalniņu veidošanās vēsture un to iespējamā hronoloģija. Tika uzsvērti arī sakari ar iekšzemes dzīvesvietām. Ziņojumi aptvēra ļoti plašu ģeogrāfisko areālu – no Brazīlijas un Kanādas piekrastēm Amerikā līdz Atlantijas krastiem Eiropā, Japānai un Austrālijai, arī Āfrikas kontinentam. Ziņojumu vidū jāpiemin referāts par klasiskajiem “kĵekenmedingiem” Dānijā (S. Andersens), arī Francijas piekrastē Tevjekas apmetnē, kas raksturīga ar pieminekli izveidoto kapulauku (G. Maršāns (*Marchand*) un citi). Pētījumi turpinās arī slavenajā Rakušēcnij Jaras apmetnē Donas lejtecē, ko uzskata par agrāko šāda veida neolīta pieminekli visā Austrumeiropā (A. Cibrijs un citi). Nozīmīgs bija referāts par Latvijā pētīto Riņņukalna apmetni, kas ir vienīgais šāda veida piemineklis visā Austrumbaltijā, veidojies iekšzemē, pie Salacas iztekas no Burtnieka ezera, un šā uzkalniņa saturā dominē saldūdens gliemji. Referātu, pārstāvēt Latvijas un Vācijas kopējos pētījumus no 2011. līdz 2017. gadam, autoru kolektīva vārdā nolasīja H. Libke.

Eirāzijas vēlā paleolīta komisija pirmo reizi bija sarīkojusi atsevišķu, tikai Austrumbaltijai veltītu sesiju (XVIII-2) “**Vēlais paleolīts Austrumbaltijā**”, ko organizēja Ilga Zagorska (Latvija), Egidijus Šatavičius un Gabriele Gudaitiene (Lietuva). Mērķis bija Rietumeiropas pētnieku saimi plašāk iepazīstināt ar vēlā paleolīta laiku un tā izpēti Lietuvā, Latvijā un Igaunijā, sniedzot ziņas par apkārtējo vidi, dzīvnieku valsti un seno cilvēku ienākšanu mūsu teritorijā.

Kopumā tika nolasīti septiņi referāti, bet viens – par vēlā paleolīta kultūrām Lietuvā – tikai atreferēts īsumā autora (E. Šatavičius) neierašanās slimības dēļ. Igaunijā diemžēl, lai gan ir atbilstoši dabas apstākļi un dzīvnieku valsts, paleolīta beigu apdzīvotība vēl nav apstiprinājusies. Latvijā ar paleolīta perioda beigām ir datēti ziemeļbriežu un pat aļņa kauli, ir liecības par senajām kaula un raga harpūnām, t.s. Lingbi tipa cirvjiem, par krama rīku savrupatradumiem un pat vairākām apmetņu vietām Daugavas un Lielupes krastos, stāstot par diezgan plašu mūsu teritorijas apdzīvotību minētajā periodā (I. Zagorska sadarbībā ar I. Zupiņu, Latvijas Dabas muzejs, un citiem). To apliecināja arī jauni izrakumi jau zināmajā Avotiņu apmetnē Lielupes baseinā (M. Kalniņš). Pētījumi krama tehnoloģiju aspektā (Salaspils Laukskolas apmetne) vēlreiz droši apstiprināja Svidru kultūras klātbūtni Latvijā (I. M. Berga-Hansena).

Pētnieki no Lietuvas, kas jau sen zināma ar savām plašajām vēlā paleolīta dzīvesvietām un krama industrijām, šoreiz vairāk koncentrējās

uz atsevišķu izcilu kaula un raga priekšmetu – ornamentēta kaula dunča, divu Lingbi tipa cirvju – demonstrēšanu un to attiecināšanu uz vēlo paleolītu (A. Butrimis, A. Girininks, T. Rimkus un citi). Sesijā tika prezentēti arī jauni datējumi no Kaļiņingradas apgabalā iegūtajiem kaula un raga priekšmetiem, tos saistot ar vēlo paleolītu (L. Ivanovaite un citi). Tika demonstrēti arī jaunas, Svidru kultūrai piederošas apmetnes materiāli no Lietuvas (G. Gudaitiene). Visi pētījumi vēlreiz apliecināja Austrumbaltijas senākās apdzīvotības saiknes un vienlaicību ar senajām dzīvesvietām Rietumeiropā.

Jaunākos datus par Aboras vēlā neolīta apmetnes hronoloģiju un tās iemītnieku pārtikas ieguves stratēģijām, kas iegūti, ar bioarheoloģiskajām metodēm pētot šajā apmetnē atrastos apbedījumus (D. Legzdiņa, G. Zariņa, I. Loze), kongresa XXXI-1 sesijā **“Cauri laikam, telpai un sugām: jaunu metožu pielietošana, tehnoloģiju attīstība un jaunas datu izplatīšanas iespējas bioloģiskajā antropoloģijā”** prezentēja Dardega Legzdiņa.

Latvijas vārds izskanēja arī Zvejnieku kapulauka sakarā, kad XIII-2 sesijā **“Aizvēsturiskie personīgie rotājumi sociālā un ekonomiskā kontekstā”** Larss Larsons (Zviedrija) referēja par zobu piekariņu rotām no Zvejnieku kapulauka, bet Gēteborgas Universitātes doktorante Aija Macāne Zvejnieku kapulauka materiālu minēja savā ziņojumā par cilvēku un dzīvnieku savstarpējo attiecību izpausmēm akmens laikmetā.

Brīvajā laikā bija iespējams iepazīties ar plašu arheoloģiskās literatūras klāstu, apmeklēt Parīzes slavenos muzejus (kā *Musée de l'Homme*), satikt kolēģus un domubiedrus.

Nākamais UISPP organizētais XIX vispasaules kongress norisināsies Marokā, Mīknēsas (*Meknès*) pilsētā, un būs veltīts Āfrikas aizvēstures problēmām.

Ar UISPP XVIII kongresa materiāliem plašāk var iepazīties vietnē: uispp2018.sciencesconf.org.

Ilga Zagorska, Mārcis Kalniņš